

HAMILCAR VE HANNIBAL

Yazan: CORNELIUS NEPOS

Çeviren : MEHMET ALİ KAYA

Cornelius Nepos, Catullus'un, Vergilius'un, Livius'un ve Plinius'un doğduğu topraklarda-Gallia Cisalpina-doğmuştur. Doğum yerinin Ticinum olduğu sanılmaktadır. Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, İ.Ö. 99-24 yılları arasında yaşamış olsa gerektir. Nepos, gençliğinde Roma'ya yerleşmiş, yaşamının büyük bölümünü orada geçirmiştir. Politikaya ilgi duymamıştır. Çağının ünlü kişilerinden Cicero'yla ve onun can dostu Atticus'la yazışmıştır. Ozan Catullus'un övgüsünü kazanmıştır.

Nepos'un günümüze kalan en önemli kitabı, De Excellentibus Ducibus Exterarum Gentium'dur (Yabancı Halkların Seçkin Komutanları). Bu kitap, De Viris Illustribus (Ünlü Kişiler) adlı onaltı kitaplık yapıtının bir bölümü olsa gerektir. Yazarın, De Historicis Latinis (Latin Tarihçileri) adlı yapıtından günümüze yalnızca iki yaşamöyküsü kalmıştır. Üç kitaplık bir dünya tarihi olan Chronica'dan, beş kitaplık kısa öyküleri içeren Exempla'dan, sevgi şiirlerinden, coğrafya yazılarından günümüze hiç bir şey kalmamıştır.

Nepos'un dili yalındır, düşüncelerini genellikle kısa tümcelerle anlatmaya çalışır. Pek özgün ve başarılı bir tarih yazarı olarak tanınmayan Nepos'un yapıtları kişileri yüceltici niteliktedir. Buna karşılık, Cornelius Nepos yazıları günümüze değin gelen ilk yaşamöyküsü yazarı olması açısından önemlidir.

Roma'nın siyasal ve ekonomik yaşamını etkileyen Kartaca Savaşlarının iki ünlü komutanı, Hamilcar ve Hannibal'i de yazılarına konu eden Nepos'un yazıları henüz Türkçe'ye çevrilmemiştir¹.

Hamilcar ve Hannibal'in yaşamöyküsünü çevirirken büyük ölçüde Calonne'nin kullandığı Latince metinden yararlandım².

¹ 1888 yılında, Kolağası Mehmet Tahir tarafından Almanca'dan Osmanlıca'ya çevrilmiştir. Ancak bu çeviride, Hamilcar ve Hannibal de dahil ünlülerin hepsine yer verilmemiştir.

² Les Vies de Cornelius Nepos, Traduction Nouvelle, par P. F. De Calonne, Amédée Pommier Homme de Lettres, Paris, 1837.

Bu çeviriyi yaparken yardımlarına başvurduğum Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Haydar Dönmez'e teşekkürlerimi sunarım.

HAMILCAR

I. Soy adı Barcas olan Kartacalı Hamilcar, Hannibal'in oğludur. Birinci Kartaca savaşının sonlarına doğru, daha çocuk denecek yaşta Sicilya'daki bir orduya komutanlık etmeye başladı. O Sicilya'ya gitmeden önce, Kartacalıların hem karada hem denizde işleri kötü gitmesine karşın, kendisi nerede bulunursa bulunsun düşmanına hiç boyun eğmedi, kötülük etme fırsatı tanımadı; öte yandan fırsat çıktığında da onlara meydan okudu ve çarpışmadan hep üstün ayrıldı. Bununla birlikte, Kartacalılar Sicilya'da hemen her şeylerini yitirdiklerinde, Hamilcar, Eryx'i³ öyle başarılı savundu ki, insan orada bir savaş yapıldığını düşünemezdi. Bu arada Romalı konsül C. Lutatius'un⁴ Kartacalıları bir donanmayla Aegates⁵ yakınında yenilgiye uğratması üzerine, onlar savaşı sona erdirmeye karar verdiler ve o sorunu çözme işini Hamilcar'a bıraktılar. O savaşıma isteğiyle yanıp tutuşmasına karşın, gene de barış için çaba gösterilmesi gerektiğini düşündü; çünkü gelir kaynakları kurumuş olan ülkesinin savaşın yıkımlarına daha fazla katlanamayacağını anlıyordu. Ne var ki, Kartaca biraz toparlanırsa yeniden savaşa girmeyi tasarlıyor, kendi adamları ya yiğitçe yengi kazanıncaya değin ya da yenilip çarpışmayı bırakıncaya değin, Romalılara karşı silâh bırakmamayı düşünüp duruyordu. Barışı böyle bir düşünceyle sağladı. Bu barış sırasında öyle küstahça bir tutum takındı ki, Catulus, Hamilcar'la Eryx'i elinde tutan adamları silâhlarını bırakıp Sicilya'dan çekip gitmedikçe, kendisinin savaşı sona erdirmeyeceğini söylemesi üzerine; o yurdu dize gelmiş bir durumda böylesi bir utançla yurduna dönmektense kendisinin ölmeyi yeğleyeceğini söyledi. Çünkü düşmanlarına karşı kullanmak için yurdundan sağladığı silâhları düşmanlara teslim etmenin yiğitliğe yakışmayacağını belirtti. Catulus, onun bu kararlılığı karşısında boyun eğdi.

II. Ama o Kartaca'ya geldiğinde, devletin umduğundan çok farklı olduğunu öğrendi. Çünkü dışarıda işlerin uzun süre ters gitmesi içerdeki çekişmeyi öyle kızıştırmıştı ki, Kartaca yerle bir edilmeden önce böylesi

³ Sicilya'nın Kuzey-Batısında yüksek bir dağ.

⁴ C. Lutatius Catulus, İ.Ö. 241 yılı konsülü.

⁵ Akdeniz'de, Sicilya'nın batısındaki üç ada.

bir tehlikeye hiç düşmemiştir. İlk önce, Romalılara karşı olan yirmi bin ücretli asker başkaldırdı. Bunlar Afrika'nın dört bir yanında insanları birbirine düşürdüler, Kartaca'ya saldırdılar. Kartacalılar bu uğursuz olaylardan ötürü öylesine korkuya kapıldılar ki, Romalılardan bile yardım istediler, dahası istediklerini elde ettiler; ne var ki, tam umutsuzluğa düşecekleri bir sırada Hamilcar'ı başkomutan yaptılar. O düşmanlarını yalnız Kartaca surlarından öteye püskürtmekle kalmadı, yüz bini aşkın silâhlı adam olmasına karşın, onları dar bir geçitte kıştırarak birçoklarını kılıçla öldürmektense açlıkla öldürmeyi başardı. Kartaca'dan ayrılan bütün kasabaları-bunlar arasında Afrika'nın en güçlü kasabaları olan Utica ve Hippo⁶ da vardı- yurt topraklarına yeniden kattı. Bununla da yetinmeyerek egemenlik alanını genişletti, Afrika'nın her yerini öyle bir barışa kavuşturdu ki, orası yıllarca savaş görmemiş gibiydi.

III. Bu işleri kendi amacına uygun olarak gördükten sonra, kararlılık içinde, Romalılara düşmanlık duygularıyla dolu olarak, savaş gerekçesi bulmak kolay olsun diye kendisinin bir ordunun başında İspanya'ya gönderilmesini sağladı. Dokuz yaşındaki oğlu Hannibal'i de yanısıra götürdü. Ayrıca ünlü ve yakışıklı bir genç olan Hasdrubal⁷ de onunla birlikteydi; kimileri Hamilcar'ın onu gerektiği gibi sevip saymadığını söylemiştir. Doğrusu, böylesine büyük bir kişi kara çalmalardan kendisini kurtaramazdı. Nitekim, töre denetçisi, kendisiyle ilgili suçlamalardan ötürü Hasdrubal'in Hamilcar'la birlikte olmasını yasakladı. Ancak Hamilcar, bu kişiye kendi kızını verdi. Çünkü onların geleneklerine göre, bir kayınbaba damattan yoksun bırakılamazdı. Hasdrubal'e şöyle bir dedim; çünkü Hamilcar öldürülünce, ordunun başına o geçti ve büyük işler başardı; ancak Kartacalıların köklü geleneklerini, ona buna para yedirerek yozlaştıran bir önder oldu. Onun ölümünün ardından ise Hannibal, ordudan başkomutanlık yetkisi aldı.

IV. Ancak Hamilcar, denizi geçip İspanya'ya geldikten sonra, birçok işi talihi yüzüne güldüğü için başarmıştır. Güçlü ve savaşçı halkları dize getirmiş; Afrika'nın dört bir yanını atla, silahla, adamla, parayla doldurmuştur. İspanya'ya vardıktan dokuz yıl sonra İtalya'ya savaş açmayı düşünürken, Vettonlara⁸ karşı giriştiği bir çarpışmada öldürülmüştür. Bu-

⁶ Kuzey Afrika kıyısında iki kent.

⁷ Hamilcar'ın damadı, diplomatik başarılarıyla tanınmış Kartaca Nova'yı (Yeni Kartaca) kurmuş, İ.Ö. 221'de öldürülmüştür.

⁸ İspanya'nın kuzeyinde Lusitania'da yaşayan halk.

nun Romalılara karşı beslediği dinmek bilmez kin, İkinci Kartaca Savaşı-na yol açmış olsa gerektir. Çünkü onun oğlu Hannibal, babasının sık sık söylemeden edemediği biricik dileğinden öyle etklendi ki, Romalıları savaş alanında sınamadan ölmek boynunun borcuydu.

HANNIBAL

I. Kartacalı Hannibal, Hamilcar'ın oğludur. Roma halkının yiğitlikte bütün halklardan üstün olduğu doğruysa -bundan kimse kuşku duymamaktadır- Roma halkının yiğitlikte bütün haklardan üstün olduğu ölçüde Hannibal'in de öteki komutanlardan üstün olduğu düşüncesi gerçek dışı sayılmamalıdır. Çünkü İtalya'da Roma halkıyla kaç kez karşılaşmışsa, çarpışmadan üstün çıkan hep o olmuştur. Eğer kendi yurttaşlarının kıskançlığı onu yurdunda güçsüz düşürmemiş olsaydı, o, Romalıları egemenliği altına alabilirdi. Ancak birçok kişinin çaldığı kara, bir adamın yiğitliğine gölge düşürdü. Romalılara karşı, babasından bir miras gibi geçen kinini öylesine bile di ki, sonunda kin duygusunu yitirmektense canını yitirmeyi yeğleyecekti. Nitekim, yurdundan kovulduktan sonra yabancı güçlerin desteğine gereksinim duyarken, Romalılarla savaşmak düşüncesinden hiç mi hiç caymadı.

II. Hannibal yurdundan uzaktayken, Romalılara düşman olmasına yol açtığı Philippos'u⁹ saymazsam, o zamanlar bütün kralların içinde en güçlü kral Antiokhos¹⁰ idi. O, askeri güçlerini ta Kızıl Deniz'den İtalya'ya götürmeye kalkışacak denli Antiokhos'un savaşma tutkusunu artırdı. Romalı elçiler, onun isteğini anlamak ve sanki kendileri ona para yedirmiş, sonra da o duygularını değiştirmiş gibi, kralın Hannibal'den kuşkulanmasını sağlamak için art niyetle onun yanına geldiler. Hannibal, bundan bir sonuç alamadıklarını öğrenip kendisinin gizli tasarımlardan habersiz olduğunu anlayınca, ilk fırsatta kralın yanına gitti. Kendi güvenilirliğine ve Romalıları karşı beslediği kine ilişkin birçok şeyi ona anımsattıktan sonra şunu da ekledi: "Babam Hamilcar, dedi, ben daha dokuz yaşını aşmamış bir çocuk olarak Kartaca'dan İspanya'ya komutan sanıyla yola çıkarken, ulu Iuppiter'e kurbanlar kesti. Bu kutsal yükümlülüğü yerine getirirken, bana kendisiyle birlikte ordugâhın yolunu tutmak istiyor muyum, istemiyor muyum diye sordu. Bunu seve seve kabul edip beni yanına almakta

⁹ Makedonya kralı (İ.Ö. 220-197).

¹⁰ Suriye kralı, Büyük Antiokhos (İ.Ö. 223-187).

duraksamamasını ondan istemeye başladığım zaman, o “götüreceğim” dedi, “eğer istediğim ölçüde güvenimi kazanacak olursan.” Beni önünde kurban kesmeyi düşündüğü sunağa götürür götürmez, ötekileri uzaklaştırdıktan sonra, sunağa el sürerek and içmemi, Romalılarla asla dostluk kurmamı buyurdu. Ben babamın önünde içtiğim bu anda şu yaşıma gelinceye değin öyle bağlı kaldım ki, gelecekte de aynı tutumu sürdüreceğimden kimse kuşku duymamalıdır. Bu yüzden, Romalılar konusunda iyi duygular besliyorsan, bunu benden gizlemekle akılsızlık etmiş olmayacaksın, doğrusu, savaşa hazırlanırken beni o girişimin önderi seçmezsen, o zaman kendini aldatacaksın.”

III. Böylece, sözünü ettiğim bu gençlik çağında Hannibal, babasıyla birlikte İspanya'ya doğru yola çıktı¹¹. Onun ölümünün ardından Hasdrubal komutan seçildi, bütün atlı birliğinin başına geçti. Bunun da öldürülmesi üzerine, ordu onu başkomutanlığa atadı. Bu görev değişikliği Kartaca'ya bildirildikten sonra, karar halk tarafından da onaylandı. Böylece Hannibal, daha yirmi beşine basmadan başkomutan oldu. Üç yıl geçmeden İspanya'daki tüm halkları savaşa dize getirdi. Roma'nın bağlaştığı Saguntum'u¹² kaba güçle ele geçirdi, üç büyük ordu oluşturdu. Bunlardan birini Afrika'ya gönderdi, ikincisini kardeşi Hasdrubal¹³ ile İspanya'da bıraktı, üçüncüsünü yanında İtalya'ya götürdü. Pyrene dağlarını aştı. Nereden geçtiyse, oradaki yerlilerin tümüyle savaşa tutuştu. Baş eğmedikçe elinden kimse kurtulamadı. İtalya'yı Gallia'dan ayıran sıradağlara—Yunanlı Hercules'in dışında hiçkimsenin bir orduyla aşamadığı Alp'lere (bu yüzden, o geçit günümüzde Yunan geçidi diye bilinir)— geldiği zaman kendisini geçitte durdurmaya yeltenen Alp boylarını darmadağın etti. Bölgeyi açtı, yollar yaptı, önceleri silâhsız bir kişinin sürünerek geçtiği bu yolu donatılmış bir filin geçebileceği bir duruma getirdi, birliklerini buradan geçirip İtalya'ya ulaştı.

IV. Rhodanus¹⁴ ırmağı yakınında konsül P. Cornelius Scipio¹⁵ ile savaşa tutuşmuş, sonunda onu püskürtmüştü. Po ırmağı dolaylarında Clastidium'da¹⁶ aynı kişiyle bir kez daha çarpıştı ve onu yaralayıp buradan

¹¹ İ.Ö. 237.

¹² İspanya'nın doğu kıyısında bir kasaba.

¹³ Hannibal'in kardeşi, İ.Ö. 207'de öldü.

¹⁴ Galya'da bir ırmak.

¹⁵ İ.Ö. 218 yılı konsülü.

¹⁶ Gallia Cisalpina'da bir kasaba.

kovdu. Gene bu Scipio, meslektaşı Tiberius Longus¹⁷ ile birlikte Trebia¹⁸ yöresinde onun karşısına üçüncü kez çıktı. Hannibal bunlarla yakın döğüşe girdi, sonunda ikisini de dize getirdi. Oradan, Etruria'ya¹⁹ gitmek için, Ligurların²⁰ içinden geçerek Appeninleri aştı. Bu yürüyüşü sırasında, öyle ağır bir göz hastalığına tutuldu ki, sağ gözü bir daha görme işlevini tam olarak yerine getiremedi. Sağlığının bozulması üzerine tahtrevanla götürülürken, Trasimenu'sta²¹ konsül C. Flaminius'u²² ordusuyla birlikte tuzağa düşürüp öldürdü ve bir avuç seçkin adamıyla geçidi tutan praetor C. Centenius'un da çok geçmeden işini bitirdi. Buradan Apulia'ya²³ gitti. Orada iki konsül, C. Terentius ve L. Paulus Aemilius²⁴ ona karşı koydu. İkisinin de ordusunu tek çarpışmada kaçışa zorladı. Konsül Paulus'u, dahası birkaç eski konsülü öldürdü, bunlar arasında bir önceki yılın konsülü Cn. Servilius Geminus da vardı.

V. Girişilen bu çarpışmadan sonra, hiçbir direnişle karşılaşmadan Roma'ya doğru ilerledi, kentin az ötesindeki dağlarda konakladı. Oradaki ordugâhta birkaç gün geçirdikten sonra Capua'ya²⁵ dönerken, Romalı diktatör Q. Fabius Maximus²⁶ ile Falern²⁷ bölgesinde karşılaştı. Hannibal dar geçitte kısıtlanmış olmasına karşın karanlıktan yararlanarak ordusundan bir tek er bile yitirmeksizin buradan kurtulmasını ve cin gibi bir komutan olan Fabius'u aldatmasını bildi. Çünkü gece karanlığında, genç boğaların boynuzlarına çalı çırpı bağlayıp onları tutuşturdu ve başıboş dolaşan boğa sürüsünü kovaladı. Bu beklenmedik görünüm karşısında, Roma ordusu o denli büyük bir korkuya kapıldı ki, hiç kimse siperden dışarı adım atma yürekliliğini gösteremedi. Bu başarının üzerinden çok geçmeden, atlı birliğinin önderi M. Minucius Rufus'a bir diktatörünkine benzer yetki verildiğinde, Hannibal onu da kurnazlıkla çarpışmaya çekmesi üzerine, Rufus'a çarpışmadan kaçmak kaldı. Kendisi uzakta olmasına karşın,

¹⁷ İ.Ö. 218 konsülü.

¹⁸ Gallia Cisalpina'da bir ırmak.

¹⁹ Roma'nın kuzey batısında bir bölge.

²⁰ Gallia Cisalpina'nın kuzey batısına yerleşmiş olan bir halk.

²¹ Etruria'da bir göl.

²² İ.Ö. 217 konsülü.

²³ İtalya'nın güney-doğu kesiminde bir bölge.

²⁴ İ.Ö. 216 yılı konsülleri.

²⁵ Campania bölgesinde önemli bir kent.

²⁶ İ.Ö. 217 yılında, halk meclisi kararıyla ilk "Dictatör" unvanını alan komutan.

²⁷ Falernus ager, kuzey-batı Campania'da bir bölge, şarabıyla ünlüdür.

ikinci kez konsül seçilen Ti. Sempronius Gracchus'u²⁸ Lucan'ların²⁹ topraklarında tuzığa düşürüp işini bitirdi. Beşinci kez konsül seçilen M. Claudius Marcellus'u³⁰ Venusia³¹ yöresinde gene böyle öldürdü. Çarpışmaları bir bir anlatmak uzun iş. Bu yüzden, onun ne denli büyük birisi olduğunu göstermek açısından şu bir tek duruma değinmek yeterli olacaktır: O İtalya'da bulunduğu sürece, savaş alanında kimse karşısında tutunamadı, Cannae savaşının³² ardından hiç kimse karşısına geçip açık alanda ordugah kurmadı.

VI. Yenilgi nedir bilmeyen Hannibal, yurdunu savunmaya çağrıldı, orada da Hannibal'in önce Rhodanus, ardından Padus³³, daha sonra da Trebia ırmağı yöresinde savaş alanından kaçırıldığı kişinin oğlu P. Scipio'ya karşı savaşını sürdürdü. Ülkenin kaynakları tükenmesi üzerine onunla elverişsiz koşullarda savaşı sürdürmek istemedi. Amacı zaman kazanıp onunla daha güçlü olarak boy ölçüşmekti. Scipio ile bir araya geldi; ne var ki koşullarda anlaşamadılar. Görüşmenin bitiminden üç beş gün sonra, Zama³⁴ yöresinde Scipio ile bir kez daha çarpıştı. İnanılmaz gibi gelecek ama, püskürtülmesine karşın, iki gün iki gece içinde Zama'dan yaklaşık üçyüz bin adım³⁵ uzaktaki Hadrumentum³⁶ kasabasına vardı. Savaş alanından onunla birlikte çekilmiş olan Numidialılar³⁷, bu geri çekilme sırasında ona tuzak kurdular. Ancak o kendisine tuzak kuranların elinden kurtulmakla kalmadı, onların canlarını da yaktı. Geri çekilme girişiminden sağ çıkanları Hadrumentum'da bir araya getirdi, bir kaç gün içinde yeni er kaydederek çok sayıda er topladı.

VII. O hazırlıklarını canla başla yürütürken, Kartacalılar Romalılarla barış yaptılar. Bununla birlikte o, bir süre sonra, ordunun başına geçti ve ta P. Sulpicius ve C. Aurelius'un³⁸ konsüllüklerine değin, Afrika'da savaşı

²⁸ İ.Ö. 213 yılı konsülü.

²⁹ Güney-batı İtalya'da yaşayan bir halk.

³⁰ İ.Ö. 222, 215, 214, 210 ve 208 yıllarında konsüllük yapmıştır.

³¹ Apulia'da bir kasaba.

³² Cannae, Apulia'da bir köy. Cannae savaşı İ.Ö. 216'da yapılmıştır.

³³ Po ırmağı.

³⁴ Numidia'da bir kasaba.

³⁵ Üçyüz mil.

³⁶ Kuzey Afrika'da, Kartaca'nın güneyinde bir kıyı kenti.

³⁷ Kuzey Afrika'nın yerli bir halkı.

³⁸ İ.Ö. 200 yılı konsülleri.

sürdü. Çünkü bu yüksek kamu görevlilerinin döneminde Kartacalı elçiler, kendileriyle barış yaptıkları için Roma halkı ve senatosuna teşekkür etmek üzere Roma'ya geldiler. Barışa katkılarından dolayı, onları altından bir taçla onurlandırırken, ellerindeki rehinelerin Fragellae'da³⁹ oturmalığını, savaş tutsaklarının geri verilmesini içeren isteklerini dile getirmeyi de unutmadılar. Senato kararı uyarınca bunlara şöyle karşılık verildi: armağanları teşekkürle karşılanmıştır: rehineler diledikleri yerde oturacaktır; eylemleriyle savaşa yol açmış olan Hannibal, Roma halkının amansız düşmanı olduğu ve kardeşi Mago ile birlikte ordu komutanlığını hâlâ elinde tuttuğu için, tutsaklar geri gönderilmeyecektir: Kartacalılar, bu karşılığı öğrendikten sonra Hannibal ve Mago'yu yurda çağırdılar. Hannibal, yirmi bir yaşında praetor olmuştu, Kartaca'ya bu kezki gelişinde kral yapıldı. Roma'daki konsüllük seçimlerinde olduğu gibi, Kartaca'da da her yıl iki kral seçiliyordu. Hannibal, savaşta gösterdiği etkinliği o orunda da gösterdi. Antlaşmaya göre, Romalılara verilmesi gereken savaş ödencesini yeni vergiler yoluyla sağlamakla kalmadı, hazinenin parayla dolup taşmasını da sağladı. Bundan sonra, M. Claudius ve L. Furius'un⁴⁰ konsüllüklerinde Roma'dan Kartaca'ya elçiler geldi. Hannibal onların kendisini teslim almak için gönderildiklerini düşünerek, elçiler senatoca kabul edilmeden önce, gizlice bir gemiye binip Suriye'ye Antiokhos'un yanına gitti. Kartacalılar, eğer izini bulabilirlerse onu hemen tutuklamak için iki gemiyle adam yolladılar, Hannibal'in mallarını kamulaştırdılar, evini temelinden yıktılar, onu kanun kaçağı diye nitelendirdiler.

VIII. Ne var ki, Hannibal, kendisinin ordularıyla İtalya üzerine yürümek konusunda aklını çeldiği Antiokhos'tan yardım umuduyla, ya Kartacalılar savaşa girerse diyerek, yurdundan kaçışının üçüncü yılında, L. Cornelius'la Q. Minucius'un⁴¹ konsüllükleri zamanında, beş gemiyle Afrika'ya Kyrenellilerin topraklarına yanaştı. Kardeşi Mago'yu da buraya⁴² çağırdı. Kartacalılar bunu öğrenince ülke dışındaki Mago'yu da Hannibal'e verdikleri cezayla cezalandırdılar. Onlar durumdan umut kestikleri için, demir alıp gemilerle yola çıktılar, sonra Hannibal Antiokhos'un yanına gitti. Mago'nun ölümü konusunda iki öykü yaratılmıştır. Kimisi deniz kazasında öldüğünü, kimisi de onun kendi köleleri eliyle öldürüldüğünü

³⁹ Latium'un güney-doğusunda bir kent.

⁴⁰ İ.Ö. 196 yılı konsülleri.

⁴¹ İ.Ö. 193 yılı konsülleri.

⁴² İtalya'ya.

yazmıştır. Antiokhos'a gelince, o, Hannibal'in savaşın yönetimi konusundaki öğütlerini savaşta üstlenmeyi düşündüğü sorumluluk ölçüsünde dinlemiş olsaydı, Thermopylae'da⁴³ yeryüzüne egemen olmak için değil, Tiber'in⁴⁴ daha da yakınına gelmek için çarpışacaktı. Hannibal kralın birçok işe budalaca giriştiğini görmesine karşın, gene de onu hiçbir işte yalnız bırakmadı. Suriye'den Asya'ya⁴⁵ yollanması istenilen üç beş geminin başına geçti ve bunlarla Pamhylia Denizinde⁴⁶ Rodosluların donanmasına karşı savaştı. Onun adamları düşmanların sayıca çokluğu yüzünden bu çarpışmada yenilmesine karşın, o, savaştığı kanatta kişisel üstünlük sağladı.

IX. Antiokhos'un yenilgiye uğraması üzerine, Hannibal kendisinin [Romalılara] teslim edilmesinden-kendisi buna olanak tanısaydı, kuşkusuz bu durum gerçekleşecekti- korkarak Girit'e, Gortynalıların yanına, nereye sığınacağını düşünmek için gitti. Kurnazlıkta üstüne kimse olmayan Hannibal, Giritlilerin açgözlülüğünden kurtuluş yollarını bulmazsa büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalacağını anladı; çünkü yüklüce bir parayı yanında taşıyordu; üstelik bu konuda bir söylentinin de zaten alıp yürüdüğünü biliyordu. Bu yüzden, düşünüp taşınıp şu karara vardı: Bir yığın amforayı kurşunla dolduracaktır, en büyüklerinin ağızlarını da altın ve gümüşle kaplayacaktır. Bunları gerçekleştirdikten sonra, amforaları ileri gelen kişilerin gözleri önünde mallarını onların denetimine bıraktığı izlenimini uyandırarak Diana tapınağına koydu. Bu kişileri yanılığa düşürdükten sonra yanında taşıdığı tunçtan yontulara bütün parasını doldurup onları evinin bahçesine atverdi. Gortynalılar, kendi bilgileri olmaksızın tapınaktan herhangi bir şey alıp götürmesin diye Hannibal'e uyguladıkları sıkı denetimi ötekilere uygulamadılar.

X. Kartacalı parasını pulunu böyle güvence altına aldıktan sonra, Pontus'a⁴⁷ Prusias'ın⁴⁸ yanına gitti. Onun yanında da İtalya'ya ilişkin düşüncesini değiştirmede, Romalılara karşı kralı silâhlendirmek ve onun birliklerini eğitmekten öte bir şey yapmadı. Prusias'ın kişisel kaynakları açısından pek güçlü olmadığını gördüğü için onun öteki krallarla dostluk, savaşçı boylarla ise yakın ilişki kurmasını sağladı. O, Romalıların can dos-

⁴³ Orta Yunanistan'ın doğu kıyısında bir geçit.

⁴⁴ İtalya'da bir ırmak.

⁴⁵ Küçük Asya.

⁴⁶ Akdeniz körfezi.

⁴⁷ Anadolu'nun kuzey-doğusunda bir bölge.

⁴⁸ İ.Ö. 228-180 yıllarında Bithynia kralı.

tu Pergamum⁴⁹ kralı Eumenes'le⁵⁰ görüş ayrılığına düşmüştü, karada ve denizde birbirleriyle savaşıyorlardı. Ne var ki, Romalılarla kurduğu birlik, Eumenes'i denizde de karada da daha üstün kılıyordu. Bu yüzden, Hannibal ondan bir kurtulursa, öteki güçlüklerden de kolayca sıyrılacağını düşünüyordu. Bunu öldürmek için şu yola başvurdu. Birkaç gün içinde donanmalarıyla sonuç alacaklardı: Hannibal'in gemileri sayıca azdı; silâh-ça da düşmanın düzeyinde olmadığına göre, onun dolap düzene başvurup öyle savaşması gerekiyordu. Olabildiğince çok sayıda zehirli yılan toplanıp topraktan kaplara canlı olarak konulmasını buyurdu. Çok sayıda yılan sağlandıktan sonra, deniz savaşına girişeceği gün, deniz güçlerini toplayıp onlara yalnızca kral Eumenes'in gemisine saldırmalarını, kralın öteki adamlarına karşı ise yalnızca kendilerini kollamakla yetinmelerini buyurdu. Onlar, çok sayıda yılanla bunu kolayca gerçekleştireceklerdi. Dahası, Hannibal kralın hangi gemiyle yol aldığını adamlarına bildireceğini söyledi. kralı ister ölü ele geçirsinler ister diri, onları armağana boğacağına söz verdi.

XI. Erler böyle yüreklendirildikten sonra, gemiler her iki kesimce de savaş düzenine sokuldu. Bunlar yerlerine çekildiğinde, savaş işareti verilmeden, Hannibal, Eumenes'in nerede olduğunu kendi adamlarına açıkça bildirebilmesi için elinde asa bulunan bir ulağı kayıkla yolladı. Ulak düşman gemilerinin yanına varınca, mektubu göstererek kendisinin kralı aradığını açıkça söylemesi üzerine, yazılı belgenin içeriğinin barışla ilgili olduğundan kimse kuşku duymadığı için hemen Eumenes'in yanına götürüldü. Ulak, komutan gemisini kendi adamları için saptadıktan sonra, geldiği yere geri döndü. Ne var ki Eumenes, mektubu açtıktan sonra, onun kendisini alaya alma amacı güden deli saçması sözlerin ötesinde hiç bir şey içermediğini gördü. Böyle bir davranışın nedenini merak etmesine karşın, bir tek neden bulamadı; gene de savaşı hemen başlatmakta duraksamadı. Saldırıya geçildiğinde, Bithynialılar⁵¹ Hannibal'in buyruğuyla hep birlikte Eumenes'in gemisine saldırdılar. Kral bunların saldırısını durdurmadığı için kurtuluşunu kaçışta buldu. Az ötedeki kıyılarda konaklamış olan kendi koruma birliğine ulaşamadıkça, kurtuluşunu sağlayamayacaktı. Diğer Pergamum gemilerinin düşmanlarını alabildiğine sıkıştırdığı bir sırada, onlar yukarıda sözünü ettiğim topraktan kapları gemilere doğru fırlat-

⁴⁹ Mysia'da bir kent (Bergama).

⁵⁰ İ.Ö. 197-158 yılları arasında Bergama kralı.

⁵¹ Anadolu'nun kuzeyinde bir bölge.

maya koyuldular. Başlangıçta fırlatılan kaplar savaşanların gülmesine yol açtı ve bunun ne anlama geldiğini anlayamadılar. Gemilerinin yılanla dolduğunu gördükten sonradır ki, bu umulmadık durum karşısında iyiden iyiye korkuya kapılmış olan Pergamumlular, onlardan nasıl sakınacaklarını bilmedikleri için gemilerini oraya buraya yönelttiler, sonunda deniz üslerine geri çekildiler. Böylece, Hannibal, Pergamumluların güçlerini savaş taktiğiyle alt etti. Yalnız bu zamanda değil, birçok kez değişik koşullarda da kara birlikleriyle buna benzer bir kurnazlık gösterip düşmanlarını püskürttü.

XII. Asya'da bunlar olurken, Roma'da şöyle bir şey gerçekleşti: Prusias'ın elçileri eski konsül T. Quintius Flamininus'un⁵² konutunda yemek yerken orada Hannibal'in adı anılınca, elçilerden biri onun Prusias'ın krallığının sınırları içinde bulunduğunu söyledi. Ertesi gün Flamininus bu bilgiyi senatoya ilettiler. Hannibal sağken, onun tuzaklarından asla kurtulamayacaklarını düşünen senatörler, kraldan Romalıların amansız düşmanını yanında tutmamasını ve kendilerine teslim etmesini rica etmek için aralarında Flamininus'un da bulunduğu elçileri Bithynia'ya yolladılar. Prusias onların isteklerini olmaz diye kestirip atmadı. Kendisinden beklenen davranışın konukseverlik ilkeleriyle bağdaşmayacağından buna olur da demedi. Eğer bu isteği konukseverlik ilkeleriyle bağdaşır bir duruma sokarlarsa, onu yakalayabileceklerini söyledi. Onlar onu kolayca bulacaklardı. Çünkü Hannibal, bir tek yerde, kralın kendisine verdiği bir kalede kalıyordu. Geçmişteki olayın yeniden başına gelmesinden çekinerek kaleyi öyle bir biçime sokmuştu ki, yapının dört bir yanından kaçmak olanaklıydı. Romalı elçiler, buraya gelip onun kaldığı yeri askerî birliklerle çepeçevre sarınca, bir köle kalenin kapısından dışarı baktıktan sonra Hannibal'e alışılmışın dışında silâhlı bir yığın erin gözüne iliştiğini bildirdi. Hannibal, ona bütün kale kapılarını dolaşmasını ve dört bir yandan benzer biçimde kısıtılıp kısıtılmadığını çabucak kendisine bildirmesini buyurdu. Kölenin olup biteni ona çabucak bildirip bütün çıkışların denetim altında olduğunu söylemesi üzerine, Hannibal bu ortamın rasgele gerçekleşmediğini, tersine kendisini ele geçirmeye yönelik olduğunu, sonuç olarak kendisinin bundan böyle yaşamını korumaması gerektiğini anladı. Eski yiğitliklerini anımsayan Hannibal, kendi yaşamını bir başkasının isteğiyle yitirmeyi istemeyerek yanından eksik etmediği zehiri içti.

⁵² İ.Ö. 197 yılında Makedonya kralı V. Philippos'u yenilgiye uğratmıştır.

XIII. Böylece, birçok değişik güçlüklerden sıyrılmış yiğitler yığidi bir adam, yetmiş yaşında ölüm uykusuna daldı. Onun hangi konsüller işbaşındayken öldüğü konusu tartışmalıdır. Çünkü Atticus⁵³ kendi Yıllık adlı yapıtında onun M. Claudius Marcellus'la Q. Fabius Labeo⁵⁴ konsülken öldüğünü yazmıştır. Öte yandan, Polybios'a⁵⁵ göre o, L. Aemilius Paulus'la Cn. Baebius Tamphilus'un⁵⁶ döneminde; Sulpicius Blitho'ya⁵⁷ göre ise, P. Cornelius Cethegus ile M. Baebius Tamphilus'un⁵⁸ döneminde ölmüştür. Bunca çetin savaflara katılmış böyle büyük bir adam yazıp çizmeye hiç de zaman ayırmadı değil. Çünkü onun Yunan dilinde yazılmış birkaç kitabı vardır. Bunlardan biri Rodoslulara yönelik, Cn. Manlius Vulso'nun⁵⁹ Asya'daki başarılarına ilişkindir. Pek çok kişi, bu kişinin⁶⁰ savaşta başarılarını yazmıştır; ancak bunlardan Silenos⁶¹ ile Lakedaimonlu Sosilos⁶² adlı iki kişi vardır ki ordugâhta onun yanında bulunup paylarına düşen süre kadar birlikte yaşamışlardır. Artık bu kitabı sona erdirme ve Romalı komutanları anlatma zamanımız geldi: Yerli ve yabancı komutanların eylemlerini karşılaştırma yoluyla kimlere üstünlük tanınması gerektiği kolayca anlaşılabilir.

⁵³ Cicero'nun yakın arkadaşı.

⁵⁴ İ.Ö. 183 yılı konsülleri.

⁵⁵ Yunanlı tarihçi.

⁵⁶ İ.Ö. 182 yılı konsülleri.

⁵⁷ Romalı bir tarihçi.

⁵⁸ İ.Ö. 181 yılı konsülleri.

⁵⁹ İ.Ö. 189 yılı konsülü.

⁶⁰ Hannibal'in.

⁶¹ Yunanlı bir tarihçi.

⁶² Yunanlı bir tarihçi.